

Иван Ковачевић

**Однос државе према хуманистичким наукама у
Србији почетком двадесет првог века
Цитатометрија као покушај убиства српске
антропологије**

Апстракт: Утицај друштва на хуманистичке науке у Србији примарно се остварује кроз државно финансирање научних пројеката. Такво финансирање тренутно укључује валоризацију резултата научног рада применом цитатометријских метода који нису прихваћени у Европи. Цитатометрија је у САД, где је измишљена, довела до карикатуралних облика научних производа од неколико страница текста и великог броја цитираних наслова. Цитатометријско-цитатомански поступак може довести до укидања домицилних хуманистичких наука и имплементације страних, трећеразредних цитатомана који, уз безначајне текстове набијене узајамно укрштеним цитатима, испуњавају услове, надамо се несвесно, постављене од стране надлежног министарства и универзитета.

Кључне речи: хуманистичке науке, Србија, антропологија, цитатометрија, цитатоманија, министарство науке.

Увод

Друштвена улога неке научне дисциплине представља резултанту многих друштвених сила. Овај "механицистички" опис начина на који различити елементи творе друштвену улогу науке не значи да се њихов спој одвија на начин формирања резултанте сила у физици, већ само метафорички указује на сложеност формирања и преплитања друштвених захтева који се постављају пред неку науку. Та сложеност обухвата улогу државе у формирању науке и одређивања њених циљева и улоге, затим утицај других институција, улогу јавног мњења и тржишта, утицај политичких и других организација и, на крају, утицај самих антрополога на формирање положаја антропологије у друштву.

Опште је место у социологији и социологији науке да је од великог значаја и ефекта на саму науку утицај оних друштвених група и институција које располажу друштвеном моћи, тако да је "откриће" улоге моћи у

антропологији и око ње и њено перпетуирано истицање током последње четвртине двадесетог века закаснала галама до тада неупућених. Начини на који се друштвена моћ одражава на формирање улоге, општих циљева и стратегија јесу варијабилни и у великој мери условљени појединачном или регионалном традицијом. Међутим, није само модалитет утицаја моћи на науку различит у различитим системима, већ је различит и интензитет тог утицаја. У Хитлеровој Немачкој или у СССР-у, од Лењина до Брежњева, науке, а поготово друштвене и хуманистичке, биле су изложене терору нацистичке и комунистичке идеологије. С друге стране, директан утицај идеологије, кроз канале политике и моћи, постоји и у неким земљама парламентарне демократије, где централизована државна институција доминантно одлучује о правцима истраживања, као што је CNRS у Француској.

Мања или већа дерегулација обезбеђивања средстава за научна истраживања јесте условљена и традицијом, тако да, на пример, у САД, уз државу, у финансирању (и усмеравању) научних пројеката учествује и велики број фондација, као и универзитета са веома различитом власничком структуром. Стога на истраживачке пројекте у САД више утиче скуп идеолошких и политичких ставова које формирају оснивачи и управљачи фондова, оснивачи и управљачи универзитета, али и општи идејни мејнстрим, који није директан производ делатности класичних политичких делатника (политичких партија), већ много ширег скупа актера. Као резултат таквог финансирања научних пројеката нестала је посебна делатност која се назива fundraising и апсорбује значајно време истраживачима који конкуришу код различитих фондова и пролазе кроз сложену и административно-бирокаратску процедуру писања предлога, планова, сажетака, програма, па потом честих извештаја мањег обима и незанемарљивог броја извештаја средњег обима, што све укупно може превазићи утрошене сате за писање самог завршног резултата истраживања. Чак и када им fundraising обављају специјалисти или административци, антрополошки fundraiser-и стварају и пишу fundraiser-ску антропологију чије усмерење зависи у великој мери од мњења елите коју сачињавају управљачи фондова.¹

У већим, економски и културно развијенијим системима постоји и утицај неконституисаних група, које се могу најшире одредити као потрошачи и које својим понашањем могу утицати на усмеравање научно-истраживачких пројеката, поготово унутар друштвених и хуманистичких дисциплина. Интересовање за крајње производе научника у друштвеним и хуманистичким наукама остварује се и на тржишту, и то на великом,

---

¹ Врхунац метастазирања и трагикомедију *fundrais*-овања представљају курсеви на којима научници треба да се обучавају како се конкурише код фондова за пројекте.

разгранатом и пропулзивном тржишту књига. Бројне издавачке куће, руковођене профитом, прате кретање пласмана и потражње и, самим тим, резултате које књиге с неком тематиком остварују у продаји, да би на основу тога подржавале или чак тражиле и поручивале одређене теме, а одбијале неке друге. Показатељи тржишног успеха одређеног антрополошког производа јесу брзо друго и/или paperback издање, већи тираж и већи хонорар, уколико нису ауторска права откупљена првим уговором, као и поруцбина новог/истог производа. Ова тржишна компонента регулације тематике којом се баве друштвене и хуманистичке науке ређе је констатована и разматрана од оне класичне тржишне компоненте, која се односи на "употребљивост" резултата у свету економије и бизниса. Овај аспект друштвеног утицаја на науку, који се одражава кроз тржиште књиге, има један фундаменталнији део и један варијабилнији део.

Под фундаменталнијим детерминантама тржишта научних књига из антропологије подразумева се нововековна радозналост о сопственом свету и о "далеким" и "другим", о свету као тоталитету, о начинима функционисања и узроцима настанка социјалних феномена, о парцијалној и глобалној историји, итд. Та радозналост, раширена на шире слојеве друштва експанзијом образовног система² у којем је садржана/пропагирана, сачињава претпоставку на којој се ствара базично очекивање од друштвених и хуманистичких наука да се баве откривањем неоткривеног, узроцима, структурама, значењима, латентностима и свим оним што здраворазумско мишљење не уочава.³

Варијабилнија детерминација тржишних захтева јесте онај део који би се могао окарактерисати као "мода" и односи се на теме које су у центру пажње шире јавности и која ту пажњу реализује на тржишту књига. Пример такве актуелности у хуманистичким наукама је повремено интересовање за мање или више "егзотичне" теме, било у класичном антрополошком смислу, било у неоегзотизму политичке коректности.⁴

---

² На основу тих потреба, крајем двадесетог века настали су или се додатно развиле екпанзивни медији попут глобалних телевизијски канала као што су "Discovery", "Explorer", "History", "National geographic", "Toute l'histoire", "Encyclopedia" и други.

³ Нововековна радозналост показује интересовање и за разумевање људског понашања занимајући се за "обичног", а нарочито за "важног" или "великог" појединца. Све врсте овог интересовања изванредно задовољава књижевност у новелистичкој продукцији уз секундарну подршку других литерарних форми, попут историјских романсираних биографија, етнографија појединаца или психолошке интерпретације "великих" људи.

⁴ Носиоци хуманитаризационог неоегзотизма су NGO које му дају институционални оквир.

NGO-антрополози, уз део тржишних антрополога усмерених привременим захтевима тржишта, циркуларно су конституисани са терором политичке коректности и мултикултурализма, додатно есенцијализујући⁵ групе којима се представнички, мултивокално, рефлексивно или аутоетнографски баве. NGO занимају хуманитарне или политичке консеквенце рада на субјектима њиховог интересовања, па их стога не занима да ли је проучавање урађено на релевантном узорку и њиме констатован слаб едукативни ниво деце у ромској популацији или је забележена и препричана тужна прича неписменог Рома оправдана квазиантрополошким мултивокализмом. За невладине организације је ефекат исти, новац добијен од донатора оправдан, оне саме оправдале своје постојање, а запослени у њима своје плате. Плачевна антропологија мањина свих врста, настала тобожњом идентификацијом кроз заступање или мултивокалност, брзо се претвара у пуно прихватање епистемичке повлашћености и аутоетнографију, при чему треба извршити обуку припадника сваке групе да би аутоетнографски писао, а антрополог више и није потребан, осим када напише своју аутоетнографију студента антропологије.

Део производа NGO-антропологије може у одређеним, мада не и дугачким периодима бити *en vogue* на тржишту књига, услед варијабилне, модне детерминације тог тржишта. На другој страни, државу, као директног поручиоца одређеног истраживања, чији резултат треба да задовољи одређене потребе за решавањем политичког, социјалног или било ког другог проблема који је "мучи", не могу задовољити индивидуализована, мултивокалистичка писања. На основу таквих "резултата" истраживања држава не остварује оно за шта је ангажовала истраживача и може се сасвим основано претпоставити да више неће ангажовати такве списатеље.⁶

Конкретизовано на целину антропологије то би значило да уз уобичајену антропологију фондова коју реализују професионални *fundraiser*-и, универзитетску антропологију, затим владино/невладин антрополошки рад едукованих антрополога постоји и "антропологија за тржиште", и то не само за тржиште компанија и бизниса, већ и за тржиште на коме се за-

---

⁵ То што есенцијализујући заступници/представници/политички адвокати не врше деконструкцију конструисаног идентитета групе коју представљају/заступају или јој припадају, већ их додатно есенцијализују и петрифицирају, није нелогично са становишта "политике егзистенције", јер се на таквом заступништву може градити каријера, приходовати и живети, док би њихова деконструкција стварала опасност од падања NGO-антрополога на ниво социјалне помоћи.

⁶ То је сасвим разумљиво, с обзиром на то да држава не расписује конкурсе за књижевне и журналистичке награде већ то чине одговарајуће фондације и асоцијације.

довољавају интелектуалне, сазнајне потребе великог броја људи. Уколико би се антрополошка делатност посматрала дуж осе чије полове чине антропологија као наука и примењена антропологија, онда би ка полу "чисте" науке гравитирале универзитетска антропологија и антропологија фондова, као и антропологија намењена тржишту на коме се задовољава интелектуална радозналост, док би се више ка полу примењене антропологије налазила истраживања поручена од стране владе, економских чинилаца и невладиног сектора.

Држава и антропологија у Србији и цитатометрија као средство у борби за окупацију научног и универзитетског тржишта

У Србији друштво настоји да превентивно утиче на развој неке науке кроз финансирање научних пројекта које спроводи Влада преко надлежног Министарства које у свом називу садржи реч "наука".⁷ Министарство и паравладини органи прописују правила којима се вреднује и финансира научни рад у антропологији. Паравладини органи који доносе правила и оцењују научни рад у антропологији су, према важећем закону,⁸ Национални савет за научни и технолошки развој и Матични одбори који покривају научне области, гране или дисциплине. Чланове Националног савета за научни и технолошки развој именује и разрешава Влада,⁹ док чланове научних одбора поставља Министар.¹⁰

Кључни документ којим министарство, у чији делокруг рада спада наука, усмерава научни рад, тако што прописује критеријуме вредновања, јесте "Правилник о поступку и начину вредновања и квалитативном исказивању научноистраживачких резултата истраживача". Национални савет за научни и технолошки развој је током протеклих година често мењао "Правилник", вршећи мање или веће измене и корекције, али ни у једном тренутку није одустао од уважавања страних или домаћих цитатометријских профитних компанија и фирми. Основни правац кроз који се сагледава утицај ових компанија је уважавање принципа да се часописи рангирају

⁷ Министарства се кроз Закон о влади различито називају, као на пример Министарство за науку и технологију, Министарство за науку и заштиту животне средине, Министарство науке, итд.

⁸ Закон о научноистраживачкој делатности, "Службени гласник РС", број 110/05.

⁹ Закон о научноистраживачкој делатности, "Службени гласник РС", број 110/05. чл. 13.

¹⁰ Закон о научноистраживачкој делатности, "Службени гласник РС", број 110/05. чл. 23.

према положају на ISI листи, што укључује валоризацију путем производа компаније "Thomson Reuters", насталој 2008. године сједињавањем раније цитатометријске фирме "Thomson Corporation" и "Reuters Group PLC", која наставља производњу ISI листа научних часописа. Правилник експлицитно наводи: "Међународни часописи се рангирају (коэффицијент М) према ISI публикацијама Journal Citation reports SCI, SSCI (у даљем тексту: ISI листама)".¹¹ Методологија којом се стварају разне ISI листе часописа је веома једноставна и састоји се у пребројавању цитата текстова из појединих часописа у другим часописима. За хуманистичке и друштвене науке компанија "Томсон-Ројтерс" израђује две одвојене листе часописа, које се не поклапају с поделама наука које постоје у Србији: Arts and Humanities Citation Index и Social Sciences Citation Index.

Осим апсолутне инкорпорације "Томсон-Ројтерових" производа у систем евалуације научног рада у Србији, правилници су уважавали једино домаће предузеће за производњу цитатометријских производа, које своје производе и нема коме другом да понуди осим држави и тиме су доприносили његовом правном и економском учвршћивању. Додуше, ово, заправо парламентарно предузеће, дискретно се "уводи у посао" тако што му се поверава спорадично актуелни задатак при одлучивању преференције домаћих часописа којима се признаје статус "Часопис међународног значаја верификован посебним одлукама" и наводећи да у ову категорију могу бити увршћени домаћи часописи на основу резултата библиометријске анализе.¹²

Екстерни фактори, који утичу на покушаје цитатометријске деструкције хуманистичких наука у мањим европским државама које се налазе унутар територије Европске уније (нпр. Србија) или су чланице (нпр. Румунија или Бугарска) или се налазе непосредно на граници са ЕУ (нпр. Молдавија), примарно су економског карактера. Ради се о могућем освајању десетина тржишта вишег универзитетског образовања и тржишта научног истраживања у мањим земљама која, тек укупно, представљају простор на коме се може остваривати профит из ових делатности. Уједначавање критеријума за бављење вишим нивоима универзитетског образовања, примарно докторским студијама, а касније вероватно и мастер нивоом, као и усклађивање нивоа постигнутих резултата неопходних за руковођење научним пројектима, јесу прва степеница ка преузимању поменутог тржишта. И поред чињенице да важећи Закон о високом образовању из 2006. године¹³ не го-

¹¹ "Правилник о поступку и начину вредновања и квалитативном исказивању научноистраживачких резултата истраживача". "Службени гласник РС", број 38|2008. Прилог 2. Одељак: Критеријуми за одређивање категорија научних публикација.

¹² Ibid.

¹³ http://www.parlament.sr.gov.yu/content/cir/akta/akta_detalji.asp?Id=271&t=Z#

вори ништа о цитатометријским вредновањима научног рада наставника и сарадника универзитета, већ се услови за избор у звања дефинишу описно, па се, на пример, као услов за избор у звање ванредног професора траже монографија и научни радови без икаквог квантификаторског мерила. Међутим, "Критеријуми за стицање звања наставника на београдском универзитету"¹⁴ који је донео Универзитет у Београду, са slabим или чак никаквим упориштем у закону, уводе бодовање као услов за стицање звања, и то бодовање засновано на принципима Правилника Министарства науке, који су, пак, утемељени на цитатометријским принципима.¹⁵

Међутим, нису европски трендови апсолутно јединствени. У зони високог образовања идеја уједињења европског универзитетског простора је резултирала прихватањем америчког универзитета као модела на коме почива Болоњска декларација. У пакету с тим моделом универзитета стигла је и цитатометрија, која треба да створи топ-листе универзитета и катедри, топ-листе научника и научних часописа, креиране на великом и језички јединственом америчком простору, са више стотина универзитета и десетинама хиљада научних часописа. (на пример, у САД има преко 11.000 антрополога, регистрованих у струковном удружењу).

С друге стране, Европа је препознала сву пошаст такве цитатометрије у хуманистичким наукама. Европске научне асоцијације су одбиле овај амерички нумеролошки олимпизам, указујући, с једне стране, на европске језичке разноликости, на тематске специфичности услед поликултурности континента и, на крају, али не и најмање важно, на саму исходну деформацију цитатометријског мерења квалитета научног рада у хуманистичким наукама. Кровна европска научна асоцијација European Science Foundation (ESF)¹⁶ је са лакоћом и без великих расправа одбацила при-

¹⁴ Пун назив документа "Критеријуми за стицање звања наставника на београдском универзитету" је неправилан јер не садржи званични назив установе. Документ "Критеријуми за стицање звања2 може се наћи на сајту Београдског универзитета. (http://www.bg.ac.yu/csrf/univerzitet/univ_propisi/pdf/KriterijumiZaSticanjeZvanja.pdf)

¹⁵ Да незнање и неумеће често доминирају у обављању важних послова, као што је доношење "Критеријума за стицање звања", сведочи и то што су критеријуми донети према старој номенклатури Министарства науке у тада важећем "Правилнику", и то у време када су нова номенклатура и нови "Правилник" били непосредно пред усвајањем. На тај начин се научни радови наставника Универзитета у Београду на самом Универзитету бодују на један начин, док, када ти радови бивају оцењивани као резултати научних пројеката Министарства, примењује се нови и другачији начин бодовања.

¹⁶ European Science Foundation (ESF) сачињавају централне научне институције у земљама које су на такав начин организовале научни рад, као што су Француска (CNRS), Немачка, Шпанија или Словенија, затим академије наука у

мену цитатометрије у европским хуманистичким наукама. Сврставајући ово питање у Frequently Asked Questions (FAQ) на свом званичном сајту ESF је формулисала званични став који гласи:

"На многим пољима научног рада престиж и тежина појединог часописа одређена је израчунавањем импакт фактора на основу цитираности. Ова библиометријска алатка је ограничена на заокружене базе података, као што је база коју производи ISI Thompson. У таквим базама података европске хуманистичке науке нису адекватно заступљене – због чега "импакт фактори" доводе до искривљавања било каквог мерења мултилингвалних европских хуманистичких наука.

Постоји, такође, и снажна методолошка критика оваквог, механицистичког приступа, јер он приказује обим и ранг различитих поља науке, а не приказује појединачни квалитет чланака. Осим тога, цитатометријски подаци и импакт фактор не могу да препознају нова научна поља у настајању. У хуманистичким наукама овакав поступак би оштетио часописе који покривају мање научне области."¹⁷

Међутим, и поред беспоговорног одбијања цитатометрије у хуманистичким наукама од стране европске научне и универзитетске јавности, у Србији се јављају веома гласни заступници бројања цитата. Предузеће за бројање цитата се кроз допис свог "Председника Управног одбора" пита да ли је проблем што су индикатори европски и тврди да их је Европа уткала у мерила научне делатности. С обзиром на раније наведени официјелни став Европе према цитатометрији, намеће се питање да ли се ради о незналици или злонамернику, а то је питање на које се одговор не да лако сагледати.¹⁸ Потребно је рећи да се таквим инсистирањем погодује деструкцији домаћих хуманистичких наука и отвара простор за импорт оних који ће попунити девастирани простор на универзитету и у

земљама где академије наука представљају водећу научну институцију (Шведска, Пољска, Данска, и друге) или је више академија наука повезано у асоцијацију академија наука (Немачка), док су земље које немају ниједан од ових облика организовања научног рада заступљене са већим бројем научних асоцијација (Британија, Италија). Неке земље, попут Аустрије, Словеније или Белгије, заступљене су с обе институције, што значи и с централном академијом наука и централним фондом за организовање и финансирање научне делатности. Свеукупно, 80 научних организација које припадају ESF обухватају скоро целокупну научну делатност у Европи.

¹⁷ www.esf.org – званични интернет сајт European Science Foundation.

¹⁸ Коментар на "Јавно обраћање управника студијских група Филозофског факултета Универзитета у Београду Националном савету за научни и технолошки развој Републике Србије" који је упутио проф. др Перо Шипка, председник Управног одбора Центра за евалуацију у образовању и науци, Центра који је комерцијално ангажован од стране Министарства, објављен је на сајту часописа "Нова српска политичка мисао" (http://www.nspm.org.yu/kulturnapolitika/2007_sipka1.htm).

научним пројектима и установама. Тематска незаинтересованост највећег броја америчких часописа, доминантних на листама компаније "Томсон", за државно и национално релевантне теме којима се баве научници из хуманистичких дисциплина у Србији, чини да ће ти часописи остати затворени за домаће научнике, који због тога неће стећи квалификацију за вођење докторских студија или руковођење научним пројектима. Изузетно мали број европских часописа из хуманистичких наука који се налазе на цитатним листама (нпр. на Thompson-овој листи за хуманистичке науке из етнологије/антропологије постоје само један француски и један немачки часопис), такође представља уско грло у коме би се заглавили и многи научници из Европе, а о могућем приступу научника из Србије није потребно ни расправљати, поготово не као о критеријуму квалитета. Ипак, они који се из Европе пласирају у америчке часописе или у неки енглески часопис квалификоваће се да преузму докторске студије и руковођење научним пројектима у Србији од домицилних научника.

Цитатометрија као атлетска дисциплина у самој Америци, као колевци таквог мерења значаја појединачних научних резултата, довела је до карикатуралних облика "научног" рада. Наиме, један текст од 6 (шест) страница има и 4 (четири) странице наслова цитиране литературе. Није потребно бити велики социолошки маг па закључити како се примарни принцип обезбеђивања цитираности "ја тебе, ти мене" раширио на целу научну заједницу кроз принцип "ја у тексту од неколико страна цитирам њих сто, па ће и они у својим текстовима од 5 страна, уз 99 других, цитирати и мене". Та цитирања, огољено и искључиво, јесу цитирања ради цитираности и резултат су правилно схваћених интереса у околностима цитатометријске утакмице.

Према томе, на листама, које су створене пребројавањем цитата чланака једног часописа у другим часописима, попут Томсонове, објављују се радови који:

а) садрже до 10 страна текста и 150 цитираних јединица, што представља правилно схваћени интерес¹⁹ претворен у колективно-цеховски модел општег масовног цитирања које ће сваком донети корист – и аутору и часопису. Друго је питање да ли такав текст уопште завређује да буде објављен, јер представља обману: или аутор није написао ништа своје већ је само цитирао друге, или обманује тако што је непотребно цитирао 150 аутора.²⁰

¹⁹ Сам врх правилног схватања интереса досегао је амерички антрополог Тери Тарнер у часопису са ISI листе, где је од 27 цитираних радова цитирао 26 својих. T.Turner, Anthropology as a Reality Show and a Co-production, *Critique of Anthropology*, Vol. 26. No.1. 15-25.

²⁰ У озбиљним часописима вредело би размислити о проширењу упутства рецензентима да посебно провере и ставе под лупу оригиналност радова који имају више од 20 или 30 цитираних јединица.

б) или су попут текста који је на основу троструке негативне рецензије одбијен у једном домаћем часопису: 1) као "методолошки неутемељен", 2) као текст чији "аутор не познаје фактографију" и 3) као текст који представља "солидан студентски рад". Поставља се питање где су били учени и много цитирани рецензенти водећег часописа с Томсонове листе који је објавио текст без икакве измене?²¹

У хуманистичким (и друштвеним) наукама није примарни циљ задивити научну заједницу и добити највећи број гласова на гласању за најпопуларнијег аутора. То је гласање у коме се као гласачи јављају сви, а када гласају сви, резултат може бити и популаран (на пример, Пинк телевизија). Антрополози који проучавају популарну културу врло добро знају механизме њеног стварања и етаблирања који су засновани на принципима гласања и топ-листи. Међутим, у условима малих научних заједница таквог гласања нема, па се као важнији циљ научног рада поставља решавање одређених научних и друштвених проблема, што, у крајњој инстанци, може бити од опште користи. Једноставно речено, у таквим заједницама је важнији утицај на ширу јавност, културну публику, носиоце друштвене моћи, него на мали број, својим пословима заузетих припадника научне заједнице. Из тога следи да је 1) импакт фактор унутар мале научне заједнице неважан, 2) услед регионално-национално-локалних тема у хуманистичким и добром делу друштвених наука, не постоји значајније интересовање других научних заједница, које су такође регионално-национално-локално усмерене, те се не ствара некакав импакт фактор на међународном нивоу и 3) а, онај шири, друштвени импакт фактор је немерљив.

Ко су српски поборници цитатометрије у хуманистичким наукама и, у крајњој линији, укидања тих дисциплина у домаћим оквирима, те препуштања српског високообразовног и научног тржишта?

То је један број научника из области природних наука, затим интересне групе и појединци са партикуларним интересом у наплати цитатометрије, затим појединци и групе које погрешно схватају реорганизацију и реформу научног и универзитетског простора у Европи и, на крају, они који то чине свесно надајући се мрвицама са стола будућих господара научне и универзитетске куће.

Проблем једног броја научника из области природних и техничких наука јесте неразликовање мотора и сликара, бубрега и догађаја, језгра атома и лексике. То значи да, ако не постоје специфични српски мотор, српски

---

²¹ Рецензије које су обављене у домаћем часопису биле су "слепе" рецензије компетентних стручњака ("peer review") и рецензенти нису знали ко је аутор текста, све док се текст у неизмењеном облику није појавио у часопису са Томсонове листе, као што и данас, иако упознати са садржајем рецензија, не знају ко су била друга два рецензента.

бубрег и српско језгро атома, постоје српски сликар, српски историјски догађај и српска лексика. Ово чини једну научну заједницу, ону из природних наука, апсолутно јединственом на светском нивоу, а ону другу, заједницу хуманистичких наука, врло хетерогеном, лабавом и, међусобно, не само неповезаном, већ и неповезивом. Овај теоријски разлог добија и једну изузетно релевантну допуну која нема теоријско условљење. Ради се о општој нижеразредности домаће науке које се базира на експерименту, лабораторији и читавом низу техничких и материјалних средстава које су годинама и деценијама, услед економских услова, у столетном заостатку у односу на светску науку. То научнике из тих области чини инфериорним у односу на њихове колеге у свету, што ствара оправдани гнев, јер та инфериорност не произилази из интелектуалне немоћи појединца, већ из економске немоћи друштва. Међутим то апсолутно није разлог да буду кивни на колеге из хуманистичких наука, који, не потребујући скупе инструменте и материјале за истраживања, имају једнак интелектуални домет као и њихове колеге у иностранству. Ово посебно долази до изражаја од тренутка када је модерна информативна технологија премостила последњу баријеру кроз електронску доступност књига и часописа.²² То премощење је чак у неким дисциплинама показало апсолутну курентност домаћих научника и домаћих часописа који својим садржајем, проблемски и начином обраде, не заостају за светским парњацима. Када се раније поменута затвореност према специфичним темама преокрене у покушај спуштања хуманистичких наука на инфериорну позицију неких других, онда је реч само о ружној страни карактера, најбоље описаној у фолклорној синтагми: "нека и комшији цркне крава".

Наоко, изгледа сасвим нормално да се у дискусију о цитатометрији укључе и сами цитатометри, када то, заправо, не би било срамно. Свој производ који продаје на тржишту произвођач сме да рекламира средствима која служе за рекламу, али да их проглашава као научну истину могуће је само уз бескрупулозност, као да нико не зна да су финансијски заинтересовани да Министарства користе њихове услуге. И овај аспект цитатометрије се може описати књижевном синтагмом, само овога пута насловом песме познатог песника – "Циганин хвали свога коња".²³

²² Коришћење јевтинијих варијаната познатих база часописа као што су JSTOR, EBSCO и друге преко Народне библиотеке Србије и сервиса KoBSON омогућује увид у значајан, мада недовољан, број светских часописа из антропологије

²³ У том смислу се може оценити и морални ниво дописа под насловом Коментар на "Јавно обраћање..." Овај допис, у коме П. Шипка посао, који се по суштини бројања не разликује од овисометрије на аустралијским фармама, назива "друштвеном науком", не може се другачије оценити осим као борба за очување зараде за извршење непотребног, а штетног посла. (http://www.nspm.org.yu/kulturnapolitika/2007_sipka1.htm)

О необавештенима и о онима који у пропасти домицилних хуманистичких наука виде неки свој мали ћар, жртвујући друштво у коме живе, тако што га доводе у опасности које настају губитком самосвести, не вреди ни трошити речи.

Цитатометрија у локалном (националном) оквиру

Покушај вредновања научног рада цитатометријом у националном оквиру се састоји из мерења цитатности. Било какво мерење цитатности у антропологији је бесмислено. Најважнији узроци, који воде томе да мерење цитатности у антропологији може имати само један једини циљ, тј. укидање дисциплине, јесу:

1. величина научне заједнице и
2. дисперзивност дисциплине.

За очекивати је да су ове две карактеристике недовољно познате научницима из других, поготово недруштвених и нехуманистичких наука, али су државни чиновници, особито они са научним хабитусом, који претендују да доносе одлуке, у обавези да се упознају с чињеницама пре него релевантне одлуке предложе или их донесу.

Чињеница број један: антрополошка научна заједница у Србији броји око 50 чланова.

Чињеница број два: антропологија је изузетно тематски разграната.

Објашњење: С обзиром на то да антропологија проучава разноликост феномена људске културе, то ствара хиљаде тема којима се антрополог може бавити. Када се категоријална дисперзија укрсти са територијалном и хронолошком разноврсношћу, добија се више милиона, а може се рећи и десетине милиона тема равномерне научне релеванције које антрополог може да проучава.

Када се мали број, тј. свега педесет антрополога у Србији распростре на више милиона тема, онда се јасно види да антрополози личе на педесет Робинзона на прилично међусобно удаљеним научним острвима која вредно обрађују стварајући одређене научне резултате. Бавећи се веома разнородним темама, они нису у прилици да једни друге цитирају, изузев по цену пада интелектуалног квалитета, који би се огледао у међусобном цитирању "на силу", да би се поспешила цитираност.

Два примера

Први пример: Антрополог Х се бави проучавањем гастарбајтерских кућа у Неготинској Крајини²⁴. Тема проучавања има изузетну научну, па и социјалну релеванцију, с обзиром на то да се односи на, теоријски, веома занимљиву тему акултурације, импорта естетских вредности, мењање начина живота, итд. Социјална релеванност теме се мери милијардама марака или евра, које су уграђене и заувек заробљене у монументалним и луксузним кућама по селима источне Србије.

Антрополог У се бави проучавањем средњовековних тканина²⁵ које су служиле за различите намене, од одеће до покривача, на широком простору Балкана. Ово истраживање осветљава српску народну културу у средњем веку и представља незаобилазни део њеног мозаика, али и шире омогућава тумачења кретања становништва које је било условљено коришћењем сировина за израду тих тканина у средњовековним условима. У науци у којој се о главним државним и политичким односима у српском средњем веку углавном све зна, када је српска историографија обавила тај велики посао, и када се не могу очекивати многа "открића" нових докумената који би проширивали или мењали познату слику, стигла су на ред и истраживања живота и културе у средњем веку, која имају изузетан значај за стицање целовите слике о том периоду националне историје.

Оно што је потпуно јасно и неупућеном посматрачу јесте да не постоји ни један интелектуално оправдани разлог који би довео до тога да антрополог Х цитира антрополога У, или обрнуто, у зависности од редоследа настанка.

Други пример: Антрополог А се годинама бави африканистиком и објавио је књигу "Марсел Гриол и научна преиспитивања на крају двадесетог века"²⁶, у којој је, осим анализе полемике чувене у африканистичкој струци између Марсела Гриола и Волтера Ван Бека, садржан и методолошки релевантан осврт на поновљена истраживања. Ова књига има неупитну научну релеванцију унутар шире области (африканистика), али и унутар опште антрополошке методологије што јој даје научни значај независан за географску област (Африка).

---

²⁴ Д. Братић – М. Малешевић, *Кућа као статусни симбол, Етнолошке свеске* 4. Београд 1982.

²⁵ Видети бројне и обимне студије настале током више деценија научног рада проф. Ђурђице Петровић о великом броју средњовековних тканина. Ђ. Петровић, *Од пуста до златовеца*, Београд 2003.

²⁶ С. Ковач, *Марсел Гриол и научна преиспитивања на крају двадесетог века*, Београд 2007, 1-127.

Антрополог Б је проучавао стотине новостворених традицијада²⁷, са првенственим освртом на гастрономске традицијаде као што су сланинијада, кобасицијада, патлицанијада, бостанијада и слично. Теоријска релеванција овог истраживања се састоји у томе што испитивани феномени говоре о веома актуелној теми унутар антропологије, али и других друштвених наука, која се најкраће назива "измишљање традиције", а покреће једно од суштинских питања друштвених наука уопште – питање шта је традиција и које су границе савремености и традиције. С друге стране, најдиректнија социјална релеванција истраживања се састоји у стотинама таквих манифестација које се организују у Србији, уз учешће скоро милион људи у току једне године, великим новчаним и робним прометом, као и уочавању туристичких потенцијала којима Србија не обилује.

Оба антрополога из последњег примера добро познају радове оног другог, али им не пада на памет да у раду о Марселу Гриолу цитирају анализу туријске кобасицијаде, нити да у анализи узорка успеха и ширења феномена гастрономских традицијада користе полемику Гриола и Ван Бека.

Цитатометријски принцип мерења квалитета научног рада би довео до тога да сви антрополози у Србији почну да се баве само једном јединим, од много хиљада могућих антрополошких тема, да би се међусобно цитирали и да би задовољили оне који намећу цитатометријско вредновање науке.

Чак и у далеко бројнијим научним заједницама, као што је антрополошка научна заједница у САД, принцип бројања цитата доводи до смешно/тужних нонсенса. Тако у једном тексту, који је овде узет за пример, објављеном у угледном америчком антрополошком часопису, на прве три странице текста налази се око 60 цитата преко 70 аутора, који су тиме као аутори, а и часописи у којима су објављивали, добили по један цитат, што су вредни цитатометри сигурно регистровани. Ти цитати су стрпани у читаве групе цитата које "служе" да се читалац упутује на неку литературу. Сасвим је очигледно да је цитатометрија довела до цитатоманије, јер је на нивоу научне заједнице успостављена функционално заштитна свест, која налаже, по систему реципрочности уздигнутом на ниво научног бонтона, а представљеном као метод и коректан поступак, да се исцитира у тексту оно што представља потребно или непотребно упућивање читаоца на најширу литературу са сумњивом везом према основној теми. У тој цитатоманској ситуацији неће се никада наћи место за напомену која би гласила: "Сва релевантна литература се може наћи у раду ХУ", већ ће се у напоменама навести сва шира литература, можда само

---

²⁷ И. Ковачевић, *Гастрономске традицијаде*, поглавље у књизи И. Ковачевић, *Антропологија транзиције*, Београд 2007, 109-153.

преписана и непочитана, из чланка који је сву ту литературу обрадио и у целини навео. Стога се често може наћи текст од 7-8 страница који има списак литературе на две или три странице.

Цитатометрија/цитатоманија ће довести до следећег текста: "О тој проблематици је писао Петровић, а није Јовановић. Али када је већ реч о Јовановићу да наведемо његове радове...", и у тој напомени неће стајати њен суштински наставак: "...јер ће и он наше". И сви резултати цитатометрије ће бити изванредни, а аутори задовољни резултатима.

Алетрантивни облици успостављања категоризације и вредновања научних радова објављених у научним часописима

Деструктивном цитатометријско-цитатоманском принципу категоризације часописа и девастирању хуманистичких наука у Србији могу се супротставити различити принципи вредновања часописа и радова у њима, који неће одступити од јединственог циља науке у Србији – од повезивања с Европом и светом. Наиме, одбијање цитатометрије не представља киданање везе српске науке с европским и светским научним амбијентом, што поборници цитатометрије и лобисти одређених компанија говоре, стварајући потпуно лажну слику. О томе сведочи један пример покушаја да се успостави чврста веза између српских научних часописа и стране научне јавности. Тај предлог је садржао услове које часопис, који излази у Србији, мора да испуни да би му се унутар земље признао међународни значај. Ти услови су били:

- да издавач часописа буде регистрована научноистраживачка организација или научно удружење
- да 50% редакције сачињавају еминентни научници из иностранства, а других 50% редакције домаћи еминентни научници
- да 1 свеска у 2 године у целости буде на једном од светских језика
- да свака свеска садржи најмање један рад на неком од светских језика
- да резимеи и кључне речи буду на једном или више страних језика
- да садржи најмање један оригинални чланак страног еминентног научника годишње
- да садржи најмање један превод страног научног текста годишње
- да најмање 50% рецензената у свакој свесци сачињавају еминентни научници из иностранства, а других 50% рецензената да сачињавају домаћи еминентни научници

- да сваки текст рецензирају два рецензента којима није познато име аутора, као и да се аутору уз рецензентске примедбе не саопштава име рецензента
- да излази у штампаном и интернет издању на сопственом сајту или сајту научне институције.²⁸

Овај предлог је изазвао бурну негативну реакцију природњачко-цитатометријског лобија у највишој научној институцији²⁹. Тиме се јасно видело да је теза да се цитатометрија уводи само зато да би се постигла спона са светском науком чиста обмана, јер се одбија предлог који се управо за такво повезивање залаже, само без цитатометрије и последичне цитатоманије. Потпуно супротно прокламованом, увођење цитатометрије и ангажовање профитне цитатометријске фирме је једини циљ природњачко-цитатометријског лобија, из чега се види да су завист и бескрупулозни индивидуални и групни интереси доминантне водиле које у потпуности супституишу општи интерес.

Уколико овај предлог није био довољно "европски", јер је креиран од стране домицилних научника из хуманистичких наука, поставља се питање шта ће природњачко-цитатометријски лоби рећи на принципе селекције часописа које је утврдила поменута Европска научна фондација (ESF) као кровно удружење велике већине врхунских европских научних институција. У области хуманистичких наука, у којима се не примењују цитатометрија и импакт фактор, Европска научна фондација формира групе елитних стручњака у свакој дисциплини, који сакупљају и селекују предлоге институција чланица и формирају европску листу часописа. У антропологији та европска листа часописа садржи часописе и Естоније и Словеније, Италије и Шпаније, и Хрватске и Бугарске и Америке и Енглеске. Међутим, та комисија је одбацила један број америчких антрополошких часописа који су високо ранжирани на листи компаније "Thomson Reuters" као нерелевантне за Европу, чиме је јасно потврдила и оснажила став о безначајности импакт фактора. Упознавање природњачко-цитатометријског лобија с овим чињеницама је, наравно, остало без икаквог одговора, јер и немају шта да кажу. Како да се у име "европских" принципа валоризације научног рада супротставе кровној европској научној институцији која је одбацила цитатометрију у хуманистичким наукама? Стварно немогућа мисија.

²⁸ Предлог ове садржине је упућен 2007. године Националном савету за научни и технолошки развој као предлог Матичног одбора за историју, археологију и етнологију Министарства за науку током расправе о новом "Правилнику".

²⁹ Према усменом саопштењу једног броја чланова тога тела.

Ivan Kovačević

The relationship between the state and humanistic sciences in
Serbia at the beginning of the 21st century.
*Citation metrics as an attempted murder of
Serbian anthropology*

In Serbia, the influence of the society on humanistic sciences is mainly perpetrated through state funding of scientific projects. Such funding currently involves valuation of the results of a scientific work by applying citation metrics methods, which are not acknowledged in Europe. Citation metrics in the USA, where it was created, lead to caricature forms of scientific products, composed of several pages of text and a great number of cited (quoted) titles. Citation metrical-citation manic procedure can lead to the elimination of the domestic humanistic sciences and the implementation of third rate quoteres, who, along with hollow articles filled with mutually intertwined citations, fulfill requirements, unconsciously(?) set by the authorized Ministry and University.

Key words: humanistic sciences, Serbia, anthropology, citation metrics, citation mania, Ministry of Science

Ivan Kovačević

L'attitude de l'Etat à l'égard des sciences humaines en Serbie
au début du XXIe siècle.
*Citatologie comme une tentative d'assassiner
l'anthropologie serbe*

L'impact de la société sur les sciences humaines en Serbie prend essentiellement la forme du financement des projets scientifiques à partir des recettes publiques. Le mode de financement repose sur une valorisation du travail scientifique et de ses résultats en fonction d'une méthode jugée inadmissible en Europe, la citatologie. Aux Etats-Unis, son pays d'origine, la citatologie a abouti à des formes de travail scientifique caricaturales, à savoir quelques pages de texte suivies d'un grand nombre de références aux ouvrages cités. Une telle approche caractéristique de la citatologie, voire de la citatomanie, peut entraîner une suppression des sciences humaines et une introduction de "citatomanes" étrangers de troisième ordre dans le milieu local. En effet, des textes insignifiants, mais remplis à craquer de citations et de références entrecroisées, permettent à ceux-ci de satisfaire aux critères établis – espérons-le, inconsciemment – par le ministère et l'université serbes compétents.

Mots-clés: sciences humaines, Serbie, anthropologie, citatologie, citatomanie, ministère de la Science